

Mooi weer ...lekker softballen!

Samenwerkend leren in de praktijk

In de zomermaanden worden de velden weer gevuld met scholieren die buiten gymmen. Softbal staat op het programma. In de wijken zie je bij scholen en de sportvelden leerlingen met een leren handschoen aan geduldig wachten tot er een bal geslagen wordt. Opeens ontstaat er actie. Roepen om de bal, 'waar moet ie heen', lichte paniek, en vaak spanning en beleving. Maar soms ook verveling. Leerlingen die op het gras gaan zitten als verrevelder en 'even' niks doen. Of ze komen niet/nauwelijks aan de beurt als slagman. Of de regels vinden ze onduidelijk en niet te snappen. Kortom bij softbal zijn er volop leeransen te benutten en te missen op het gebied van samenwerkend leren in de praktijk.

TEKST MAARTEN MASSINK

Voorbeeld 1

Pim geeft les aan H2d. Vorig jaar heeft hij al met ze gesoftbald. Hij is begonnen met gooien en vangen. Maar de leerlingen willen graag met de hele klas met elkaar spelen. Sommigen kennen ook al een paar spelregels door hun computerspelletjes. Pim wil eigenlijk in kleinere partijen spelen, dan krijgen meer leerlingen een kans om te slaan. Maar hij weet ook dat deze klas slecht kan samenwerken. Bij zelfstandig spelen maken ze vaak ruzie en komen ze niet tot spelen. Als er klassikaal gespeeld wordt kan Pim de situatie beter controleren en uitleg geven over de regels. Dan maar

twaalf tegen twaalf met 24 leerlingen. Zo wil hij verder met wat hij vorige week is begonnen.

Hij heeft het veld nu alvast klaargelegd zodat er snel begonnen kan worden. Van de 50 minuten lestijd verliest hij al een kwartier in totaal aan reistijd naar het veld en omkleden. Pim maakt snel een groepsindeling door afnummers. Één.. twee, één... twee.. één. "Nummers één aan slag en twee in het veld". Dan blijken er meer mensen aan slag te zijn. Kennelijk heeft niet iedereen goed opgelet. Of een leerling wil zo graag aan slag zodat hij liever aan slag begint en zeker weet

▲ *Mooi weer ...lekker softballen*

dat ie aan de beurt komt. Vorige keer was dat niet gelukt. Pim wil een leerling van de slagpartij in het veld hebben maar niemand wil. Wat nu? Opnieuw nummeren en verdelen? Kost weer tijd. Pim geeft een leerling de opdracht waarvan hij verwacht dat deze niet tegenstribbelt.

Vorig week zijn de posities besproken. Een pitcher en een catcher, eerste, tweede en derde honkman en een korte stop. De rest verspreidt zich over het veld voorin en achterin. Pim is scheidsrechter. "We wisselen als iedereen aan slag is geweest". Pim voelt dat hij moet opschieten om iedereen aan slag te laten komen. De eerste slagman heeft twee slag. Bij de derde slag fout begint de slagman te lopen naar honk één. "Nee je mag overnieuw want de derde slag fout mag altijd overnieuw". "Maar vorig week moest ik op 'de-derde-slag-mis' toch lopen naar het eerste honk?". "Ja dat was een 'slag-mis', maar dit is een 'slag-fout' weet je nog?". Er ontstaat een gesprek over 'slag-mis' en 'slag-fout' die de leerlingen in het verre veld niet meekrijgen. Eén verre velder gaat zitten in het gras in de warme zon. Pim voelt tijdsdruk. Zo komt weer niet iedereen aan slag.....een straaltje zweet loopt in zijn nek.

Voorbeeld 2

Marieke geeft les aan M2k. Ze heeft de klas opgedeeld in drie groepen. Vorig jaar heeft ze met deze klas verschillende slag- en loopspelen gedaan in de zaal (knotsroofspel) en op het veld (hit en run) in kleine groepjes. De leerlingen snappen het idee van inblijven en uitmaken in een veldpartij en slagpartij. Op het veld heeft ze na 'hit en run' een spel gespeeld met drie honken en acht spelers, vier tegen vier. De slagpartij 'tosst' de bal en een slagman probeert op eigen slag zover mogelijk te komen; honk 1, honk 2 of thuishonk. De veldpartij speelt de bal naar het

honk waar de loper naar onderweg is. Is de bal daar eerder dan heeft de loper de punten van de honken die hij heeft kunnen halen. Dus nul, één, twee of drie punten. Een loper die uitgetikt wordt is alle punten kwijt.

Nu in het tweede jaar wil Marieke doorgaan met lopen op de slag van de volgende slagman als je gestopt bent op een honk. Thuiskomen zonder uit is een punt. Van tossen door de eigen slagpartij gaan we naar opwerpen door veldpartij met de catcher achter de thuisplaat. Het invoeren van deze regel is afhankelijk van het speelgroepje. Eerst nog zonder slag en wijdsregels. Net zo lang werpen tot er raak is geslagen. Wisselen als iedereen aan slag is geweest. Probeer snel door te wisselen zodat iedereen meerdere keren kan slaan. Als er ver wordt geslagen in een groepje wordt het verre veld noodzakelijk. Er worden dan vier tweetallen gemaakt en verdeeld over; twee verre velders, twee honkspelers, pitcher catcher en twee slagmensen. In deze volgorde wordt doorgedraaid als een tweetal twee keer heeft geslagen. Staan beide slagmensen op een honk en heb je nog niet twee keer geslagen dan mag de eerste (van honk 2) komen om te slaan. Als iedereen twee keer aan slag is geweest bespreek je als groepje of de tweetallen even sterk zijn. Zo niet dan maak je nieuwe tweetallen en begin je opnieuw.

Na afloop gaat Marieke ieder groepje langs en vraagt of de tweetallen eerlijk verdeeld waren qua sterkte en zo niet of er een herverdeling is gemaakt. Verder komt uit het gesprek dat sommige leerlingen schreeuwen naar elkaar waardoor anderen boos worden. "Ja maar ik mag toch coachen". "Natuurlijk", zegt Marieke, "maar hoe doe je dat bij softbal en op welk moment". "Als drie mensen roepen als je de bal krijgt raak

je in de war" zegt een leerling. Wat is beter?
 "Beter is voordat de bal geworpen wordt door de pitcher met elkaar als veldpartij rustig afspreken waar de bal naar toe moet, dan weet je het van tevoren". Het doel van volgende les is bepaald; positief coachen.

Samenwerkend leren is belangrijk

Twee verschillende uitvoeringen. Ik begrijp ze alle twee. Het is geen geheim dat de meeste leerkanalen liggen in de tweede uitvoering. Ik begrijp dat docent 1 kiest voor klassikaal als het zelfstandig werken en samenwerken zeer moeizaam gaat. Maar hoe kom je van voorbeeld 1 naar voorbeeld 2. Eigenlijk is in voorbeeld 1 het samenwerken en de reguleringsdoelen accent geven belangrijker dan werken aan de bewegingsvaardigheden. Als leerlingen onvoldoende in staat zijn een situatie zelfstandig te spelen wat hebben ze dan aan de geleerde bewegingsvaardigheden?

Voorbeeld 2 heeft veel in zich wat samenwerkend leren bevordert. Volgens Ebbens, Etteken en van Rooijen zijn er vijf sleutelbegrippen die essentieel zijn bij samenwerkend leren (Samenwerkend leren, praktijkboek, Wolters-Noordhoff 1997, blz 25). Positieve wederzijdse afhankelijkheid, individuele aanspreekbaarheid, directe interactie, aandacht voor sociale vaardigheden, aandacht voor groepsprocessen.

Voor leerlingen is de aandacht voor samenwerken niet nieuw (als ze goed vakonderwijs hebben gehad in het PO!). Ook in het Basisdocument po wordt er gesproken over reguleringsdoelen op gebied van *arrangement (veld) inrichten, regelen* (spelen volgens regels, team indelen/aanpassen, hulpverlenen) en *reflecteren* (overleggen, coachen).

In het Basisdocument VO wordt ook uitdrukkelijk aandacht gevraagd voor de sleutel *Bewegen regelen* met rubrics van zorg tot en met gevorderd niveau; arrangement inrichten, hulpverlenen,

Iedereen aan slag

SPEL

SOFTBAL

Klas 2

Spel: 6:6, 6:2 of 6:3 driehonkensoftbal als klas 1, met slag wijdregels en branden.

Accent op:

- ver slaan
- gooien vangen hard en ver (relay, bal in twee gooien uit verre veld)
- stelen van honken
- stelen voorkomen door catcher aangooien op honk 2
- branden en eventueel dubbelspel

	Softbal Ik...
A	sla zelden raak, vergeet op juiste moment te lopen, weet niet waar ik moet staan, gooi slecht aan, vang ballen niet, weet niet hoe ik uit moet maken.
B	sla vaak raak niet ver, loop op tijd, steel na aanwijzing, dek deel van het veld, probeer verre ballen met relay te halen, vang makkelijke ballen, kies de goede loper.
C	sla vaak raak soms ver, loop tot zover mogelijk is, steel op juiste moment, dek groot deel van het veld, haal verre ballen met korte relay, maak lopers uit met tikken of branden.
D	sla vaak raak en meestal ver, zet veld onder druk met stelen, dek groot deel van het veld, neem plekken over, geef dekking, gooi op maat van spelers en situatie (ook lange relay, stelen honk 2), vang moeilijke ballen, speel snel om meer uit te maken.

	Inzet/zelfstandig werken Ik..
O	neem niet of nauwelijks deel aan de lesactiviteit en kan niet zonder toezicht/aansporing van de docent actief blijven en ben vaak inactief.
V	ga aan de gang en blijf betrokken bij de lesactiviteit en heb weinig hulp nodig om aan de gang te blijven.
RV	ga snel aan de gang blijft actief betrokken bij de activiteit zonder hulp van de docent.
G	begin direct, weet wat er gedaan moet worden, werk enthousiast en stimuleer anderen.

coachen en scheidsrechters/jurieren. Hier gaat het vooral om sociale vaardigheden. De sleutel *Bewegen beleven* is bovendien toegevoegd in het VO. Hier wordt aandacht gevraagd voor de *inzet* (gerichtheid op bewegen; ingaan op bewegingsuitdaging, gerichtheid op leren, bewegen waarderen). Kennelijk gaat dit een rol spelen in het VO, en moet hier op gereflecteerd (beoordeeld?) worden. Net zoals betrokkenheid bij de les; omgaan met regels, zelfstandig deelnemen, omgaan met elkaar/samenwerken (zie lesbrieft softbal klas 2).

Maar hoe dan?

Het belang van samenwerkend leren wordt hiermee onderstreept. Maar hoe nu dit te realiseren met groepen waarin het samenwerken en zelfstandig werken als groep moeizaam gaat of in de beleving van de docent zelfs onmogelijk is? Het begint met te onderkennen dat samenwerkend leren werkelijk een belang heeft. Ten tweede is het belangrijk te realiseren dat groepen enorm kunnen verschillen. Het is een valkuil te denken dat na een slechte ervaring met samenwerken in een klas alle klassen moeite hebben met samenwerken. Zelfs binnen een klas kan dit per periode verschillen.

Homogeniseren op bewegingsvaardigheid

Het is afhankelijk van de reden waarom samenwerkend leren moeizaam gaat. Het kan zijn dat de verschillen in bewegingsvaardigheid moeilijk te hanteren zijn voor leerlingen. Leerlingen die heel bewegingsvaardig zijn hebben soms niet het geduld om te gaan met een minder bewegingsvaardige leerling. Hij/ zij raakt geïrriteerd

▲
 Lesbrieft softbal klas 2 met rubrics softbalvaardigheid en een rubric inzet/zelfstandig werken

Genoeg
materiaal

en gaat mopperen (schelden?) op de leerling die zich nog meer onzeker gaat voelen of boos wordt en er geen zin meer in heeft. Het kan helpen dit bespreekbaar te maken en voorlopig te spelen in niveau homogene groepen qua bewegingsvaardigheid. Leerlingen die meer bewegingsvaardig zijn spelen met elkaar. Leerlingen die meer tijd en ondersteuning (oefening?) nodig hebben vormen een speelgroepje. De situatie en spelregels kunnen beter op niveau worden aangepast. Het spelen wordt leuker. Leerlingen raken meer gemotiveerd. Dit kan het samenwerken bevorderen. Het is wel belangrijk leerlingen er op te wijzen dat het een belangrijke kwaliteit is te kunnen spelen met leerlingen met verschillende bewegingsvaardigheid niveau 's. Maar het is ook legitiem dit af te wisselen met niveau-homogene groepen. Je kunt dit aan de klas vragen en dit afwisselen.

Homogeniseren op reguleringsvaardigheid

Het kan ook zijn dat er een aantal leerlingen is dat heel moeilijk zich kan schikken en negatief dominant is. Of erg passief is en daardoor niet leuk om mee of tegen te spelen. Dan is het aan te raden op grond hiervan groepen samen te stellen. Leerlingen die zelfstandig kunnen spelen en kunnen samenwerken, spelen in een groepje met duidelijke opdrachten. Het is belangrijk niet teveel spelregels tegelijk in te voeren en alleen als het logisch uit het spelverloop volgt.

De andere leerlingen hebben meer begeleiding nodig en neem je als docent meer onder je hoede. Hierbij speelt niet het bewegingsvaardigheidsniveau de belangrijkste rol maar de reguleringsvaardigheid (Basisdocument PO) en 'spelhouding' (attitude; zie de sleutel Bewegen beleven Basisdocument VO gerichtheid op bewegen, betrokkenheid bij de les).

Hierin kun je als docent sturend optreden mede met gebruik van de rubrics waarin je leerlingen qua gedrag kunt spiegelen (waar sta jij?).

Homogeniseren naar interesse

Een derde mogelijkheid is dat je meer wilt sturen in het aanleren van een activiteit (in dit geval softbal) en leerlingen daarnaast een keuze wilt geven. Leerlingen kunnen softbal kiezen of een andere activiteit die ze makkelijk zelfstandig kunnen onderhouden. De docent kondigt aan dat zijn aandacht vooral uitgaat naar het softbalgroepje en de andere gekozen activiteit vooral zelfstandig onderhouden moet worden. In zijn ooghoeken houdt hij de andere activiteit wel in de gaten en stuurt 'op afstand'. Omdat het een zelf gekozen activiteit betreft is de motivatie dan hoger en de samenwerkingsbereidheid waarschijnlijk ook. Na afloop altijd even terugkomen op hoe het gegaan is.

Vaste oefengroepen

Het is heel belangrijk de vaste oefengroepen te noteren en een bepaalde periode aan te houden zodat vorderingen en ontwikkelingen individueel en als groep kunnen worden ervaren.

Andere activiteit kiezen

Als al deze groepeeringsmogelijkheden niet tot succes leiden en leerlingen met welke maatregel dan ook niet tot enigermate van zelfstandig samenwerken kunnen komen, kan ik mij voorstellen dat de docent overgaat tot een klassikale activiteit. Bij kleinere klassen kun je dat doen. Bij grotere klassen is het wellicht verstandig een andere activiteit te kiezen waarbij leerlingen allemaal langdurig actief kunnen zijn en niemand gaat zitten op het gras in het 'verre' veld.

Contact

m.massink1@upcmail.nl

Kernwoorden

softbal, samenwerkend leren, groeperen

Foto's

Hans Dijkhoff

Literatuur

- Mooij e.a. (2011) Basisdocument bewegingsonderwijs. Jan Luiting Fonds, Zeist.
 Brinke ten G., e.a. (2007), Basisdocument bewegingsonderwijs voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs, Jan Luiting Fonds, Zeist.
 Basisdocument bewegingsonderwijs voor het basisonderwijs
 Basisdocument bewegingsonderwijs voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs
 Ebben, S., Ettekoven, S., (1995) Samenwerkend leren praktijkboek, Noordhoff Uitgevers bv. Groningen.